

СОЦИОЛОГИЈА И НАШЕ ВРЕМЕ

* Иришки Венац, 11-12. јун 1998.*

Крстан Малешевић
Филозофски факултет
Нови Сад

UDK: 316. 42
Оригиналан научни рад
Примљен 12. 05. 1998.

СОЦИОЛОГИЈА И ПРОТИВРЕЧЈА ДЕМОКРАТСКЕ
ТРАНЗИЦИЈЕ

Социологија претендује на целовито промишљање друштвених промена уз наглашене хуманистичке интенције, с циљем да олакша друштвену оријентацију појединцима, зрујама и заједницама и у временима ширих друштвених конфликта. Обе функције социолошке науке најбоље се изражавају у шектонским променама, каква је случај с источноевропским друштвима у последњој деценији. Ошуда су криза и реформа, односно демократска транзиција, кључне одреднице политичког и научног дискурса у њима. Противречја ове транзиције представљају прави друштвени експеримент *in vivo*, а тиме и нови велики изазов за социологију, па и за преиспитивања неких њених парадигми. То се највише односи на *fatum* демократије, будући да она нема алтернативе за организацију и функционисање модерних друштава и да представља први услов трансформације друштва. На питању демократије, услед иманентне "неизвесности" (Хелд) шестирају се теоријски, методолошки и емпиријски интенцијали социолошке науке. То се посебно тиче нашег друштва, како његовог стипификацијског састава и институционалног поретка, тако и духовног поретка. Саставни део најора социологије да преко питања демократије одговори на питања модернизације "данас и овде", представља и помоћ у трагању за новим зраћанским идентитетом који би био примерен настјајућем зраћанском друштву у Србији.

Кључне речи: социологија, демократија, транзиција, модернизација.

Повод и предмет

Распад идеолошких, политичких, социјалних, привредних и вредносних система, који су деценијама доминирали у Источној Европи, довео је до правих тектонских промена, а делом и до инволуција и друштвене аномије у до сада невиђеним размерама. Оне су бар у неким од тих друштава, подједнако захватиле идеолошко-политичку, техно-економску, социолокултурну и духовну сферу. Реч је, уистину, о новој историјској ситуацији, о "изузетности историјског тренутка у којем живимо" (Н. Бобио), који тражи оригиналне, теоријски утемељене и радикалне одговоре. Зато питање демократске транзиције представља кардиналну историјску нужност ових друштава, па свакако и нашег.

Транзиција је, наравно, комплексан, дугорочан и противречан процес, који подразумева одређене претпоставке, субјекте и средства. Њени бројни аспекти – политички, економски, социјални, културни, психолошки, духовни – треба да резултују потпуном трансформацијом друштвених структура и вредности. Иако не постоји универзалан рецепт транзиције (Strawson, 1997), неспорно је да су кључна средства у том процесу политички плурализам и тржишна привреда. Они треба да омогуће замену тоталитарног политичког система и командне економије установама конституционалне демократије и тржишном економијом као незаобилазним условима целовите и темељне демократске транзиције постсоцијалистичких друштава.

Међутим, у свим овим друштвима мање или више су изражене наслеђене или стечене препреке, које отежавају конституисање нове друштвене организације и успостављање њиховог демократског идентитета. То се посебно односи на уврежени монокултурни идентитет, односно доминацију монистичке политичке културе, као и на релативно ниске демократске аспирације већине грађана. На ово упозоравају готово сва емпиријска истраживања. Ако се овоме додају и ратови, као најразорнији видови друштвених сукоба, онда тежина њихове транзиције добија уистину драматичне размере. Оне се подједнако односе на материјалне, институционалне, социјалне и духовне структуре. Отуда и широко поље за ангажман социологије као друштвене и хуманистичке науке и проверу њених потенцијала у објашњењу, разумевању и усмеравању процеса у превладавању противречја демократске транзиције.

Предмет овог прилога је указивање на битна обележја ширег друштвеног контекста демократске транзиције ових друштава, посебно нашег, те на могуће место и улогу социологије у тим процесима.

Социологија и демократска транзиција

Околности друштвене транзиције представљају колико прилику толико и изазов за потенцијале социологије као фундаменталне друштвене науке која покрива "трансдисциплинарно духовно поље" (Митровић, 1995: 521). Својом логичком, општетеоријском и емпиријском спознајом друштвених противречја, те својом критичношћу и методичношћу, она треба да допринесе дефинисању могуће стратегије демократске транзиције. Својим вебер-јанским духом, односно, вредносно неутралним дешифровањем унутрашњег значења друштвених појава свакодневног живота, социологија може да олакша оријентацију у новом друштвеном контексту. То, наравно, подразумева потребу јачања, поред њене теоријске, и истраживачке и аналитичко-практичне улоге (Супек, 1989: 15).

Питање демократске транзиције у источно-европским друштвима, без сумње, спада у "велика питања епохе" (Berger, Kelner, 1991), као што су криза модерности, противречја глобализације, однос аутономије и интегра-

ције, и слично. То, наравно, не значи да у промишљању овог феномена није неопходна социолошка машта. Напротив. И данас би се могло сасвим сигурно рећи да она представља "најпотребнији квалитет духа" (Mils, 1964: 19) за разумевање историјског смисла догађаја у друштвима захваћених транзицијом. Можда баш у овим околностима тумачење друштвених појава не може довести до очекиваних резултата, ако се своди на директни јединствен детерминизам. По мишљењу неких аутора, социолошка машта није никад била тако важна као у условима постмодернизма (Бауман, 1988: 230). Да би се комплексно објасниле могућности демократске транзиције, неопходно је што целовитије и у међузависности спознати историјске и актуелне демократске потенцијале одређених друштава, њихову традицију и садашњост, структуру и динамику. Истраживати само један аспект значило би не досећи ни објективно могућ ниво сазнања, а поготово не целину знања. У вези с нашом темом треба се подсетити да је социологија одавно спознала да друштвене институције могу дуго да перзистирају и након што су изгубиле своје функције и пошто су лишене главних садржаја. У таквој ситуацији неминовно долази до несклада између "културом наметнутих апсирација и друштвено структурисаних могућности за реализацију тих апсирација" (Merton, 1979: 5).

Обзиром на оно што се дешава у источно-европским друштвима, посебно је значајно социолошко разумевање и објашњење друштвених конфликта. Многи социолози су тежишта својих истраживања управо стављали на питања друштвених сукоба и принуде, на супрот проблемима сарадње и интегериције. Неки од њих су значајно допринели дубљем разумевању конфликта (пост)индустријског друштва, попут Ралфа Дарендорфа који је утемељио нову теорију друштвених сукоба. Па ипак, збивања деведесетих година су показала недовољност постојећих социолошких теорија друштвеног, посебно етничког и верског конфликта. У прилог томе иде и чињеница да распад система (и некиг држава) у Источној Европи, готово нико није предвидео. Исто се може рећи и о друштвеној поларизацији и неједнакости као неизбежним садржајима транзиције ових друштава. Досадашња сазнања о овим феноменима на основу друштвене поделе рада и легитимацијске основе привилегованих група, тешко да могу до краја да расветле тако наглу пауперизацију огромне већине становништва и енормно богаћење танког слоја "нових предузетника". То су разлози зашто ће социологија морати да трага за новим теоријским и методолошким парадигмама, уколико се о парадигмама у социологији уопште може говорити (Eckberg, 1979: 973).

Источно-европска друштва и проблеми транзиције

И научна и хуманистичка функција социолошке науке може најпотпуније да се изрази у источно-европским друштвима захваћених транзицијом, односно, темељном кризом свих облика производње живота. Криза и ре-

форма су кључне одреднице политичког и научног дискурса о њима. Противречја ове транзиције представљају прави експеримент *in vivo*, а тиме и нови изазов за социологију и преиспитивање њених парадигми.

Мада су сва источно-европска друштва захваћена транзицијом од краја осамдесетих година (од рушења Берлинског зида), данас међу њима, деценију касније, постоје видљиве разлике. Сва су укинула политички монопол комунистичких партија, прокламовала слободу политичког организовања, штампе, независно судство, поштовање људских права, трансформацију командне економије у тржишну, ауторитарног у демократски политички систем. То је убрзано водило губљењу илузија о систему, какве су људи имали, и истовремено, појачавању наде у нове могућности политичке демократије, тржишне привреде и убрзаног развоја.

Кад је, међутим, реч о вишегодишњим искуствима у остваривању транзиције, очигледно је да се део земаља (Чешка, Пољска, Мађарска, Естонија, Словенија) налази у поодмаклој фази, док је други, већи део ових земаља, још увек на почетку или чак није ни отпочео овај процес. У првом случају може се говорити о функционисању институција правне државе, вишепартијске демократије и тржишне економије. Томе насупротив, за већину источно-европских друштава мора се рећи да суштински нису одмакла од предтранзиционог периода. О томе сведоче чињенице о непроменљивости власти, о недемократичности избора, о злоупотреби државних медија, о одсуству правне државе, зависности судства, о смањивању социјалних права, наглој друштвеној поларизацији, наглom ширењу сиромаштва и беде, а изнад свега чињеница о етнизацији политичког и јавног живота.

За већину друштава у транзицији може се рећи да су у најбољем случају мешавина старог и новог, ауторитаризма и демократије. У њима изразито тешко и споро иде с формирањем демократских институција, а још спорије с освајањем демократских вредности и демократске културе. И даље доминира наслеђе прошлости, антипарламентаризам, емсптремна политичка мобилизација, полупредседнички системи, примат већинске над консензуалном демократијом. То су разлози изостанка радикалних реформи и успоравања транзиције, јер је реч о политичко-економским и социо-културним променама у овим, у суштини, предграђанским раноиндустријским друштвима. Ово је тим извесније ако се сагласимо с Дарендорфовом тезом да је специфичност револуције 1989. апсолутни недостатак иновативних идеја окренутих будућности. Томе треба додати и чињеницу да је друштвени контекст још далеко од тога да свака индивидуа носи одговорност и последице својих одлука, да се цени награђивње резултата рада, промовише индивидуална слобода и прихватање ризика и уводе високи стандарди личне одговорности. Обзиром да уз то цветају криминал, хаос и аномија, није случајно што се неки аутори питају да ли је овде реч о друштвеном развоју, расту или чак о регресији и инволуцији? То питање је оправдано због неиспуњених нада већине становништва, огромног пада стандарда, губитка социјалне си-

гурности, огромне незапосленост, итд. Ова друштва још нису социјално и интересно, а онда ни политички, довољно јасно диференцирана, па је и то разлог јаког ауторитаризма и изражене потребе за вођом. Друштвену елиту и даље чини углавном стара хијерархија, која тежи очувању постојеће дистрибуције моћи утемељене на непотизму, корупцији, манипулацији, криминалу и насиљу.

Још значајнија препрека на путу демократизације ових земаља је снажан национализам, односно изражена етнизација, уздицање националних култова и митова, те тежња за отелотворењем концепата националних држава. Нација високо надилази појединца, што је не само мимо духа модерног времена, већ је и мимо класичних демократских теорија, које, уважавањем природних права човека, у средиште стављају појединца, односно грађанина. Уз то, настанком нових држава у овом делу Европе, настале су и нове националне мањине, а тиме и нове напетости, због тога што нису развијени и адекватно институционализовани механизми заштите мањина. Зато је извесно да ће транзиција ових друштава увелико зависити и од превађања етничких спорова и доминације националистичког колективизма.

Не треба сметнути с ума да је саставни део ових процеса и проблем трагања за идентитетом. Реч је о мукотрпном и противречном процесу покушаја да се одреди лични и групни, национални, грађански, верски, европски и космополитички идентитет у повезаности модернизације, схваћене на западноевропски начин, и реafirмације неких традиционалних социјалних и културних вредности. У свему томе посебан проблем је коегзистенција различитих система вредности унутар истог државног оквира. То, наравно, није лако јер разлике, колико год да представљају богатство, под одређеним околностима могу да буду узроци неповерења, мржње, сукоба и ратова.

На крају треба додати такође реалну опасност, на коју упозорава Ноам Чомски, да ове земље постану нови неоколонијални поседи развијених земаља. Предмет израбљивања били би, пре свега, сировине и јефтина образована радна снага по моделу капитализма у Мексику и Бразилу.

Демократија као fatum друштвене транзиције

Изражене противречности транзиције постсоцијалистичких друштава највише се односе на *fatum* демократије, будући да ова, од Француске револуције, нема цивилизоване алтернативе за организовање и функционисање модерних друштава. Како је демократије, иначе, "бременита неизвесности-ма" (Хелд, 1990), то је логично да се уораво на овом питању и у овим друштвима "тестирају" теоријски, методолошки и емпиријски потенцијали социолошке науке.

Ако је слобода бит људске егзистенције, демократија је бит друштвене егзистенције. Утолико су слобода и демократија судбоносна питања нашег времена. Оне су тековине модерне цивилизације и први знаци припадности

савременом човечанству. Оне су, коначно, примарни услови квалитетнијег живота људи и њихових заједница. Демократија је, како је писао Попер, услов за мирну смену власти. У том смислу, могло би се рећи да је функционисање институција услов функционисања демократије.

Управо због своје комплексности, социологија треба да помогне у идентификацији друштвених, политичких, економских, културних, психолошких и других претпоставки за развој демократије, односно, услова за остварење тих претпоставки. То није ни мало једноставно, будући да је живот савремених друштава све сложенији, а да је право да се друкчије мисли и ради већ одавно легитимно. Слобода и демократија баш омогућавају и гарантују, како право на једнакост, тако и право на разлику.

Но, ако је у питању општесветски тренд, то још увек не значи да је ухватио корена и у источно-европским друштвима. Томе у прилог иде и категоризација ових земаља, према стању демократије, коју је урадила позната институција Freedom House из Вашингтона. Према тој ранг листи од 21 земље Централне и Источне Европе у 1995. и 1996. години само њих 9 је испунило услове за синтетичку оцену "слободне", а осталих 12 су квалификоване као делимично слободне или неслободне земље (Freedom House, 1997). Кључни критеријуми били су оцена стања политичких права и грађанских слобода. Под првим се апострофирају слободни избори, стварни политички плурализам, слобода опозиције и мањинска права; а под другим, слобода медија, независно судство једнакост пред законом, социјална права.

Главни разлог за мале шансе демократије у овим друштвима је "недовршена историја". У питању су, мање или више, предполитичка и предграђанска друштва, са снажним егалитарним и ауторитарним синдромима. Ово последње је, вероватно, највећа препрека за развој демократије. Значај овог чиниоца види се из оцене једног аутора да бити демократа значи бити без страха (И. Бибо).

Зато има смисла говорити о новом "прелазном периоду" који ће у овим срединама дуже потрајати, обзиром да се споро мења друштвена супстанца. И поред распада старих система, у утроби ових друштава још увек доминира монистичка политичка култура коју прати изразита неосетљивост на разлике. Део узрока је и у "модернизацији без модерности" (Дарендорф) која је била знак доминантног модела трансформације ових друштава из аграрних у индустријска.

Због свега тога у неким од ових друштава може се говорити о континуитету с претходним једнопартијским периодом. У националистичкој диоптрији власти демократија, људска права и слободе, тек су део националног колективног права, а не обрнуто, како нас учи грађанска демократска традиција.

При свему реченом, треба имати у виду и изузетно значајно својство демократије. Реч је о суштинској неизвесности коју она са собом носи. Будући да је социјалистички систем крај свих слабости, представљао поредак

извесности и сигурности, то је још једна препрека стварној демократизацији. Овде је, кроз деценије, код већине формиран ментални склоп који није спреман да прихвати ризике чак и кад је реч о сопственој егзистенцији.

О "транзицији" у Србији

Све претходно речено, односи се и на наше друштво у транзицији, било да је реч о његовом стратификационом саставу, о његовом институционалном поретку или о укупној "духовној ситуацији времена". Комплекснијим истраживањем сложених претпоставки изражених противречја и потенцијалних субјеката демократске транзиције, социологија треба да одговори на изазове модернизације "данас и овде". Саставни део тих напора је и питање: да ли је Србија уопште кренула у демократску транзицију? О томе су мишљења не само различита већ и супротна. По једнима, наше друштво тек чека на транзиционе процесе. По другима, имали њсмо више неуспелих покушаја транзиције. трећи тврде, да смо у процесу транзиције свих ових последњих година, али да је реч о специфичном облику транзиције.

Релевантне чињенице, међутим, указују да се о суптинској демократској транзицији код нас тешко може говорити. Једна од кључних спознаја о нашем друштву је да је оно још увек недовољно социјално-професионално диференцирано. Ту је један од кључних разлога нејасне артикулације социјалних и политичких интереса (а онда и идентитета група), што се манифестује у свим видовима друштвеног живота. То се посебно изражава у нејасноћама веза између партија и одређених делова друштвене структуре. То, наравно, отежава и њихову институционализацију у политичком систему.

Истраживачи, такође, упозоравају на снажан традиционализам и својерсну ретрадиционализацију, као изражену црту нашег друштвеног карактера (Голубовић, 1995). Онда није чудо што је скоро половина грађана против промена. Насупрот ризику, конкуренцији и вредностима тржишне привреде, они преферирају сигурност посла, какву-такву зараду и сигурност других права. Зато се оправдано може поставити питање: има ли наше друштво, обзиром на раширену аномију, способности и демократских снага за суштинске демократске промене?

Према многим показатељима, наше друштво не функционише као модерна политичка заједница. Реч је, заправо, о незнатно прекомпонованом пређашњем поретку, о квазиплуралном, популистичком и политички ауторитарном друштву које се и даље опире демократској, економској и социјалној модернизацији. Чини се да се још није социјално и политички конституисала снага која би јаче покренула демократски преображај. Не само актуелна власт и владајућа партија, већ и велик део бирачког тела је веома резистентан на промене. По неким истраживањима и даље је око 2/3 грађана Србије за *status quo*. Могуће промене жртвују се у корист постојеће, иако минималне, социјалне сигурности, приватизације, приватизација традицио-

налној структури друштва, критичка свест и јавност поданичкој свести, лична права и слободе различитим колективистичким идеологијама.

Србија, дакле, још није суштински закорачила на пут стварних друштвених, политичких и економских промена. Зашто је то тако? Мада одговор није лак, извесно је да су присутне бројне препреке дубљој, широкој и бржој демократској транзицији. Оне се тичу, како историје тако и новијег времена, како спољњих тако и унутрашњих околности, како социо-културних тако и политичко-идеолошких и друштвено-економских узрока. Вероватно је да има основа и теза да је на овим, балканским просторима у питању и тзв. недовршена историја. Све то, као много шта друго, чини препреку успостављању претпоставки за бржи и стварни демократски преображај Србије у догледној будућности. Неки аутори говоре о "другом таласу ауторитарности" код нас, уместо о "трећем таласу демократије". Иако су формално успостављене демократске политичке институције – партије, парламент, избори, медији – још увек се не може говорити о њиховом демократском садржају и функционисању. Ако нам институције нису демократске по начину конституисања, садржају и начину рада, онда је заиста тешко говорити о демократији. Како је писао Попер, нису нам толико потребни људи, колико добре, демократске институције. Само тако и тада се може онемогућити самовоља и неограничена власт било ког и било где.

Том циљу би требало да служе слободни и демократски избори. Избори као кључна институција демократије народу дају моћ (J. S. Mill), односно, путем њих се врши моћ (Parsons). У Србији смо још далеко од демократских избора. Досадашњи избори су били организовани по већинском моделу и представљали су подршку постојећем поретку. Један од кључних разлога је у чињеници да је објективно, посебно економски, велик део бирачког тела зависан од државе, због доминације државног, односно друштвеног власништва и централизованог управљања. У ту категорију, по неким проценама, спада око 2/5 бирачког тела Србије, које је иначе склоно егалитаризму и макар минималној социјалној сигурности. Тек око 1/5 је склоно демократској опозицији, док је 1/5 неопређених а 1/5 стално бојкотује изборе. По другом истраживању (ИДН, 1997) 34% грађана изражава приврженост парламентарној демократији, 28% их је ауторитарно оријентисано, а 21% показује склоност "популистичкој демократији".

Нема сумње да је националистички популизам једна од највећих препрека демократске транзиције у Србији. Стари систем је рушен у име нације, а не у име демократије. Националистички култови и митови су препрека демократским променама јер у њима нема места за појединца. Нација је ванвремена и неуништива, а национална прошлост се конституише у складу са садашњим потребама владајуће елите.

Наравно, да све прати и изражена морална криза и духовна празнина, манифестована у губитку самопоштовања, достојанства, моралне кохезије и интегритета заједнице. Дакле, поред неповољних економских и друштвених

услова, снажну препреку променама представа и постојећи вредносни вакуум.

Читав сплет социјалних, културних и духовних проблема и противречности, који се испољавају у овом времену, указују и на драматично трагање за личним и колективним идентитетом у Србији. Овде је реч о изразитој кризи идентитета, о располућености између ауторитарности и монизма, заснованих на традиционалним колективистичким вредностима, с једне стране, и зачетка развоја индивидуе и нових вредности уопште, заснованих на еманципованој личности, с друге стране. Овде далеко преовлађује етнички идентитет, као прелазни облик између традиционалног колективизма и савремене демократске варијанте идентитета. Иако је тачно да "нема ентитета без идентитета" (Strawson, 1997), извесна је злоупотреба етничког у циљу манипулације. Тако је у овом новом прелазном периоду попуњена празнина између ранијих, једноставних видова идентитета и нове, богатије вредносне матрице грађанског друштва, које тек треба освајати. Отуда, у овом времену, доминирају помало анахроне вредности, као што су "херојство", "јунаштво", милитантан дух, социјални егалитаризам, предмодерни ауторитаризам, те релативно раширени стереотипи и предрасуде. Зато је најближе истини да је наше друштво вредносно располућено услед дејства различитих, међусобно супротстављених вредности.

Социо-економски аспекти транзиције у Србији најнепосредније се манифестују у свакодневном животу, где показују достигнут ниво демократске трансформације друштва. Будући је протекло десет година, могуће је и на социо-економском плану просуђивати ефекте институционализовања вишестраначког система. Било би логично претпоставити да плурализација ослобађа креативне енергије и да се то манифестује у економским показатељима. Нажалост, резултати у овом погледу су изостали, тако да је оправдано питање, није ли реч о пуком симулирању демократије и транзиције. О томе, нажалост, сведоче бројни показатељи. Можда јенајуверљивијонај који указује да око 70% становништва живи испод линије сиромаштваи да се тај проценат ове године увећава.

Паралелно с процесом сиромашења становништва тече и процес стихијске и грубе социјалне поларизације, из које се рађа нова друштвена и економска елита. Њен највећи део чини бивша политичка елита, која користи правни и морални вакуум и раније стечену политичку моћ да енормна национална добра прелије у личну својину, не доприносећи, притом, стварању новог друштвеног богатства. С друге стране, предузетничка група се битно не увећава, не расте јој утицај а и не отварају јој се перспективе. Биће потребно још времена док овај слој постане доминантан део економске елите. Пошто је управљачки слој најјачи то је и класно-слојна структура значи битно ограничење процеса транзиције. Дода ли се овоме чињеница да се положај средње класе и даље погоршава, слика постаје јаснија.

С тим у вези, и сфера рада је потпуно разорена, радништво је разбијено и осиромашено, и зато потпуно зависно од државе. С друге стране, то олакшава владајућој елити да очува *status quo*, односно да избегава реди-стрибуцију економске и политичке моћи. Зато је логично питање, да ли економске и друштвене реформе могу иницирати и водити они чије би интересе та реформа директно угрозила? Због постојеће својинске структуре, односно монопола, власт и даље представља главни канал друштвене промоције и прилику за најбезболније стицање материјалне добити, најчешће без икакве одговорности. То, опет, с друге стране, само увећава друштвену кризу, али и цену ипак неизбежне приватизације као кључне полуге транзиције и реструктуриације привреде и друштва. Без тога нема ни пуне политичке демократије ни отвореног друштва.

ЛИТЕРАТУРА

- Abrams, D. and Hogg, M. A. (1991): *Social Identity Theory*, Springer Verlag, New York.
- Afrić, V. (1989): *Struktura sociološke teorije*, Naprijed, Zagreb.
- Bauman, Z. (1988): "Is There a Sociology of Postmodernism?", *Theory, Culture and Society*, Vol. 5, no. 2-3.
- Berger, P. And Kelner, H. (1991): *Sociologija u novom ključu*, Gradina, Niš.
- Berlin, I. (1992): *Četiri ogleda o slobodi*, Nolit, Beograd.
- Bobio, N. (1990): *Budućnost demokratije*, Filip Višnjić, Beograd.
- Bolčić, S. (1995): *Društvene promene i svakodnevni život: Srbija početkom devedesetih*, Filozofski fakultet, Beograd.
- Buzov, Ž. (1983): *Metodološki problemi istraživanja izvanrednih i kriznih situacija*, Revija za sociologiju, no. 3-4.
- Vidojević, Z. (1997): *Tranzicija, restauracija i neototalitarizam*, IDN, Beograd.
- Gelner, E. (1983): *Nations and Nationalism*, Blackwell, Oxford.
- Golubović, Z. i saradnici (1995): *Društveni karakter i društvena promena u svetlu nacionalnih sukoba*, Filip Višnjić, Beograd.
- Group of authors, (1997): *Comparative Measures of Freedom 1995-1996*, Freedom House, Washington, USA, January 1997.
- Grupa autora, (1989): Položaj jugoslovenske sociologije, *Revija za sociologiju*, no. 1-2.
- Group of authors, (1988): *Dictionary of Sociology*, Penguin Books, London.
- Grupa autora, (1996): *Ciljevi i putevi društava u tranziciji*, IDN, Beograd.
- Grupa autora, (1997): *Između osporavanja i podrške*, IDN, Beograd.
- Grupa autora, (1992): *Sociologija i rat*, Biblioteka Revije za sociologiju, knj. 24.
- Guggenberger, B. (1987): *Sein oder Design. Zur Dialektik der Aufklärung*, Retbuch Verlag, Berlin.
- Dahl, A. R. (1982): *Dilemmas of Pluralist Democracy*, Yale University Press, Yale.
- Dahrendorf, R. (1989): *Homo Sociologicus*, Gradina, Niš.
- Đurić, M. (1989): *Mit, nauka i ideologija*, BIGZ, Beograd.
- Eckberg, D. and Hill, L. (1979): The Paradigm Concept and Sociology: A Critical Review, *American Sociological Review*, Vo. 44, no. 4.
- Konstantinović, R. (1989): *Filozofija palanke*, Nolit, Beograd.

- Merton, K. R. (1979): *O teorijskoj sociologiji*, CDD, Zagreb.
- Malešević, K. (1995): *Palanački duh, kvazi-pluralizam i rat*, Interkulturalnost, IP Hobispart, Beograd.
- Mils, R. (1964): *Sociološka imaginacija*, Savremena škola, Beograd.
- Mitrović, M. (1995): Čemu sociologija danas, *Sociološki pregled*, 29, no. 4.
- Reich, W. (1997): *Slušaj, mali čoveče*, Radio B92, Beograd.
- Sorman, G. (1997): *Velika tranzicija*, Knjižarnica Zorana Stojanovića, Sremski Karlovci, Novi Sad.
- Strawson, F. P. (1997): *Entity and Identity and Other Essays*, Clarendon Press, Oxford.
- Supek, R. (1983): *Zanat sociologa*, Školska knjiga, Zagreb.
- (1989): Položaj jugoslovenske sociologije, *Revija za sociologiju*, no. 1-2.
- Tokvil, A. (1990): *O demokratiji u Americi*, Centar za IID, Titograd.
- Held, D. (1990): *Modeli demokratije*, Školska knjiga, Zagreb.
- Cvetković, V. (1997): Moderna Srbija: potraga za nacionalnim identitetom, *Sociološki pregled*, 31, no. 1
- Čolović, I. (1997): *Politički simboli*, Radio B92, Beograd.

Krstan Malešević
Filozofski fakultet
Novi Sad

Summary

SOCIOLOGY AND THE CONTRADICTIONS OF DEMOCRATIC TRANSITION

Within the huge changes in East-European societies sociology is in condition to demonstrate its scientific as well as humanistic intentions and possibilities. In these societies a crisis and reform, as a clue of democratic transition, are the crucial topics of political and scientific discourse. The contradictions that accompany this process of transition constitute a real social experiment in vivo, and with this a new challenge for sociology arises. This new challenge includes also the questioning of dominant sociological paradigm. In the second part author is dealing with the stratification structure and institutional order as a condition needed for democratic transition. As the integral part of that process sociology should provide a help in the search for new civil identity exemplary to rising civil society in Serbia.

Key words: sociology, democracy, transition, modernization.